

ההיסטוריה היא הגיבור האמיתי

חבצלת פרבר-שפר: אהבתה של
ברניקי, הוצאת פרדס 2014, 474 עמ'

בפתיחה לרומן מסע אל תום האלף תוהו א"ב יהושע על היומרה לכתוב על אנשים שחיו לפני דורות רבים. האם ניתן לחדור לנשמתם של מי שלא הכירו את חידושי הרנסנס ואת המוסיקה של מוצרט, תוהו המחבר. "עמוקה באר העבר" כתב תומאס מאן בפתיחה לטריילוגיה יוסף ואחיו, ובכל זאת ניסה לצלול אליה.

אף הרומן אהבתה של ברניקי צולל אל עבר רחוק, שבמהלך הקריאה נראה כה קרוב ומשמעותי. הספר מתאר תקופה הרת גורל בתולדות עם, בעיקר מנקודת מבטם של המלכים האחרונים לבית חשמונאים ובית הורדוס: אגריפס הראשון, אגריפס השני וברניקי אחותו, שאף לה היה מעמד מלכותי. בד בבד ממוזגים אירועים מההיסטוריה של רומא ושל עמים הלניסטיים שתחת שלטונה. הפן ההיסטורי חולש על אירועי היצירה בשילוב של עובדות מוצקות עם מעשים בדיוניים. תמיד נרתעתי

מביטויים כמו ההיסטוריה היא הגיבור, החברה היא הגיבור, הלשון היא הגיבור... אך במהלך הקריאה חשתי באופן ברור מאוד שה'גיבור' הבלוט ביותר בספר הזה הוא ההיסטוריה, וממנה נובעים מהלכי היצירה. המחברת עשתה עבודת מחקר רצינית לצורך כתיבת הספר, ויצרה תמונה ספרותית היסטורית שיש בה מהימנות רבה.

מעבר לעניין שברברים, מבחנו של רומן היסטורי אינו הדיקו ההיסטורי (אם יש דבר כזה...) אלא המעשה הספרותי; אהבתה של ברניקי מסופרת בטכניקה קלאסית ומוזכירה רומנים היסטוריים של פעם שקראנו בשקיקה, ואשר בהם המספר חולש על העלילה. נקודות המבט השונות מעצימות את המימטיות ומעניקות תחושה של מציאות שמתהווה לנגד עינינו; אנו מתוודעים מבפנים לשני המלכים הקרויים אגריפס ולדמויות אחרות, אך עיקרו של הרומן מתמקד בדמותה של ברניקי, הידועה כאהבתו של טיטוס מחריב ירושלים ובית המקדש; דרך אירועי חייה משתקפת ההיסטוריה היהודית במלוא מרירותה, כאביה ואסונותיה.

קשה לנחש את עמדתה של המחברת לגבי הסוגיות ההיסטוריות ובעיקר לגבי נושא המרד. הרומן מציג גישות שונות ובעיקר את ההתנגדות למרד מצד אגריפס השני ואחותו ברניקי, התנגדות שגרמה להם לשתף פעולה עם הרומאים. מתוארות גם הנסיבות הקשות שחוללו את המרד, ובעיקר האכזריות ומעשי העוולה של כל הנציבים שמשלו

בארץ ישראל. היתה רק תקופה אחת של שקט ביחסי ישראל והרומאים, והיא תקופת אגריפס הראשון, שהיה מלך ישראל בחסות הרומאים, בעוד בנו אגריפס השני מלך רק על חבל ארץ מוגבל.

עוצמתו של הרומן מתבטאת ביכולת להמחיש מצבים ואירועים. חבצלת פרבר-שפר היא אפיקנית מובהקת היודעת ליצור מהלכים רחבים ונשימה ארוכה של סיפור. הרומן משקף את האתוס האכזרי של התרבות הרומאית שיש בה פן של יעילות, שכלול ורציונליות, אך הללו עומדים על בסיס של עבודת איומה, חוסר יחס לחיי אדם, עינויים, קרבות לודדים כשעשוע עממי, קרבות אדם וחיה, הוללות מינית, מעשי רצח כאמצעים פוליטיים נפוצים, הוצאות להורג בצליבה ושאר זוועות. גם התנהגות המורדים 'הסיקריים' מזועזעת בחוסר מוסריותה, על רקע של פילוג הרה אסון ותופעות של הרס עצמי-לאומי. בולטות תופעות של אירוניה היסטורית למשל בחוסר היחס וההבנה למעשה הגדול של רבי יוחנן בן זכאי, שברח בעורמה מהעיר הנצורה, והקים מרכז רוחני בעיר יבנה. גם דמותו של יוסף בן מתתיהו זוכה להצגה אירונית נוכח הפער בין חשיבותו כהיסטוריון לבין היחס אליו בזמנו. אכן, נקודת החוזק המובהקת של הרומן היא בעיצוב הסיטואציות ההיסטוריות בהקשר של הבדיון הספרותי, ועיצוב האירועים הפרטיים, חלקם בדיוניים, על רקע המארג ההיסטורי.

הצד החלש יותר - שאמנם הולך ומשתבח במרוצת הרומן - הוא עיצוב הדמויות. התחושה בפרקים הראשונים היא של היעדר חיים פנימיים עשירים. הדמויות מדברות, מתנהלות או מנהלות, עושות מעשים של ציות ובחירה, אך חסר בהן ממד של עומק נפשי. ואולם, בהמשך העלילה צוברות הדמויות עוד ועוד גוונים ועניין. דמותו של אגריפס מתגוננת. הוא מתואר כאדם חלש בהשוואה לאחותו רבת העוצמה, אך ברגעי השיא, במצב הכמעט הזוי של תמיכה ברומאים מול הסבל הנורא של הנצורים, מתחדד ההבדל ביניהם; בין ברניקי האדישה ליהדותה, לבין אגריפס שחש עצמו מלך יהודי, יש בו שורשיות שנעדרת מאחותו. ברגעי המשבר מעוצבת דמותו באופן משכנע, והיא עוטה עומק שנעדר בפרקים הראשונים.

ברניקי, הדמות הראשית, מאוהבת בטיטוס. מערכת קשריה עמו מורכבת מרגשות וגם מאינטרסים. היא עומדת במבחנים חמורים ולבסוף בוחרת באהבה. הדבר היה עשוי להיראות כמו קונפליקט הלוקח מרומן רומנטי, אך המציאות ההיסטורית האכזרית מונעת אפקט כזה. טיטוס שאלי תשוקתה הוא אדם אכזר במיוחד, נטול עכבות מוסריות, מוכשר מאוד, מחושב ויעיל, כמו התגלמה בו הרומאיות בקיצוניותה השלילית. בקטע עז רושם, בשיא הקונפליקט והמשבר, מתבוננת ברניקי בטיטוס, ונדמה לה כאילו תחת ידה יהפוך לעכברוש ענק, מאלה שטרפו את החללים. בקטע נורא אחר היא מוצאת מחסה מאכזריותו המחליאה בתוך זרועותיה המגוננות. אלה תיאורים רבי רושם בהם

מגיע כישרונה של פרבר-שפר לשיאו. זהו רומן טרגי. הטרגדיה הלאומית על מהלכיה האומללים, המומחשים בעוצמה וצובטים את הלב. ולהבדיל, הטרגדיה האישית של אשה מיוחדת במינה, בעלת תואר מלכותי, שבראשית חייה היתה קורבן להחלטות משפחתיות שלא הכירו בישותה האישית; ברניקי התפתחה לדמות חזקה, ומפסיבית הפכה לאקטיבית. המחברת מעצבת אותה ממרחק רגשי ותוננת ביטוי לכל מיני דעות עליה - זונה, בוגדת בעמה, הלניסטית, חכמה, כריזמטית. כמו ברומנים הרומנטיים יש לה יופי שלא נמוג גם בבגרותה, אבל ברניקי אכן היתה מפורסמת ביופיה הנדיר, וגם יחסיה עם טיטוס הם עובדה היסטורית.

ברניקי השליכה את כל יחבה על טיטוס ולא צפתה את נפילתה. עם זאת, קשה לראות בה דמות טרגית של ממש, כי אינה מחוברת לערכים אלא לאינטרסים, ולכן אין בה גדלות של אמת; אבל גם אגריפס אינו דמות טרגית, כי הוא מנוהל על ידי האירועים ואין בו עוצמה של גיבור. שניהם גיבורים שאינם מעוררים אהדה רבה, אך המחברת אינה שופטת אותם, ונותנת לדברים להתבטא במהלכם הטבעי, ללא אמירה אישית. זהו ספר חשוב ורב עניין שמעניק חוויית קריאה עזה. ♦

רבקה שאול בן צבי

כמו חיה מוזרה שפגשת בפעם הראשונה

חיה סדן: אכלתי פרחים, ספרי עתון 77,
2015, 62 עמ'

בראשית הספר, עוד טרם השער הראשון, מגלה המשוררת איך "הכל אני יכולה לשנות". כהקדשה, או הקדמה או אזהרה או הבטחה ואולי כל אלו גם יחד. "אני יכולה לשנות את הגשם, זה קל, וקצת יותר קשה, אבל אפשרי, לשנות את צורת החרגולים". נקודת מבט מרעננת על המעשה השירי. טריוויאלית לכאורה, אולם חדשנית בגילוי שבה על עצמה. שירה יכולה לברוא ולהרוס במחי עיפרון או מקלדת. הבחירה מה ואיך להעלות על הכתב מהעולם הגשמי שמורה למשוררת. מבחינה זו היא כל יכולה, אלוהים כמעשה הבריאה שלה. "אני יכולה לשנות הכל/ ואני מתחילה". כך מסתיים השיר ופותח את הספר. מה צופן בחובו ספר שירה ראשון למשוררת? כמו חיה מוזרה שפגשת בפעם הראשונה. או כמו קופסת תכשיטים קטנה, לא תדע עד שלא תפתח.

השיר הראשון נושא את שם השער ואת שם הספר כולה: למה הכוונה באכילת פרחים? האם זה דבר טוב או רע? שאלה זו נשארה בעבורי פתוחה. בשיר פנייה ישירה אל נמענת אחרת "יותר ממה